વીર સંવત ૨૪૯૨, ફાગણ વદ ૧૪, રવિવાર
તા. ૨૦-૦૩-૧૯૬૬
ગાથા–૭, ૮. પ્રવચન નં. ૬

આ ‘ઇષ્ટોપદેશ’ ‘પૂજ્યપાદસ્વામી’ કૃત છે. સાતમી ગાથા ચાલે છે. પહેલા આવી ગયું, જુઓ! મોહનીયકર્મના ઉદયથી આવ્યું છે ને? એનો દૃષ્ટાંત આપે છે. મોહનીયકર્મમાં શું કહ્યું? આત્મા(નો) પોતાનો સ્વભાવ શુદ્ધ અને આનંદ છે છતાં મોહકર્મના પાકને આધીન થયેલો આત્મા પોતાના ને પરના અસાધારણ ભિન્ન સ્વભાવને જાણી શકતો નથી. સમજાણું કાંઈ? નશામાં ચડેલો પ્રાણી સ્ત્રીને માં કહે અને માંને સ્ત્રી કહે. નશો ન કરે? દારૂ, દારૂ પીનારને ખબર નથી કે આ મારી માં (છે). સ્ત્રીના, બેન, દીકરીના, માંના ને બધાના લુગડા સરખા દેખે એટલે બેનને સ્ત્રી કહી દે, સ્ત્રીને બેન કહી દે અને સ્ત્રીને માં કહી દે. વાસ્તવિક

એ સ્ત્રીનો સ્વભાવ માંનો, સ્ત્રીનો, દીકરીનો કોણ છે એને એ જુદા પાડી શકતો નથી.

એમ આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ એનું લક્ષણ આનંદ ને જ્ઞાન હોવા છતાં મોહના તાબે થયેલી દશા એ પોતાનો આનંદ, જ્ઞાન, સ્વભાવ અસાધારણ (છે) એ રાગમાં, વિકારમાં, શરીરમાં એ સ્વભાવ નથી એમ એ જુદો પાડી શકતો નથી. સમજાણું કાંઈ? મિથ્યાદૃષ્ટિને લઈને, મોહકર્મ તો નિમિત્ત છે, એનો એમાં પાક છે, એમાં તાબે થયેલો અનાદિનો આત્મા પોતાનો જ્ઞાન ને આનંદ એ એનો સ્વભાવ છે. (એને જાણતો નથી). અસાધારણ એટલે કે એ સ્વભાવ બીજે હોઈ શકે નહિ. જાણવું, જાણવું એ એનો સ્વભાવ છે અને અતીન્દ્રિય આનંદ એનામાં સ્વભાવ છે. એવો મિથ્યાદૃષ્ટિ કર્મના નિમિત્તમાં આધીન થયેલો પોતાનો સ્વભાવ જે અસાધારણ બીજામાં નથી, એવા સ્વભાવને બીજા પદાર્થથી જુદા પાડીને પોતાને ઓળખી શકતો નથી. કહો, સમજાણું આમાં?

એમ રાગ ને દ્વેષ, પુણ્ય ને પાપના મલિન ભાવ એ અસાધારણ એનો સ્વભાવ દુઃખરૂપ છે. સમજાય છે કાંઈ? શુભ ને અશુભ રાગ એનું દુઃખ લક્ષણ, દુઃખ સ્વરૂપ છે. એ એનો અસાધારણ એટલે એનો દુઃખરૂપ સ્વભાવ ધર્મ છે. સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત છે. 'ગુલાબરાયજી'! ટાઈપમાં લખ્યું હોય અત્યારે તો બધું આખું જુદી જાતનું આવે છે. આ સમ્યક્ ટાઈપ છે. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા વસ્તુ છે ને! એનો મૂળ સ્વભાવ તો જ્ઞાન છે, જાણવું એ છે. રાગ કરવો કે શરીર આદિ મારા એ માનવું એ એનો સ્વભાવ છે? સમજાણું કાંઈ ? અને શરીર અને વિકારનો એ સ્વભાવ છે કે આત્મામાં સુખરૂપ થાય ને જ્ઞાન કરે? સમજાણું કાંઈ? ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે વીતરાગદેવે કેવળજ્ઞાનથી આ આત્માને જ્ઞાન સ્વભાવી જોયો અને પુણ્ય-પાપને દુઃખ સ્વભાવી જોયા અને શરીરને પરભાવી જોયા, પર પૃથક્ ભાવરૂપે જોયા. એને અજ્ઞાની મિથ્યાત્વને વશ થયેલો પોતાનો જ્ઞાન સ્વભાવ, આનંદ ભિન્ન છે એમ જુદો પાડી શકતો નથી. વિકારના ભાવ દુઃખરૂપ છે એને અસાધારણ એનો જે સ્વભાવ છે, મારો નથી એમ તે મિથ્યાજ્ઞાની અનાદિથી એ ભાવને જુદા પાડી શકતો નથી.

શરીર, વાણી, મન, સ્ત્રી, કુટુંબ તદ્દન પર છે પણ મિથ્યા ભ્રમણાને લઈને અજ્ઞાની મૂઢ જીવ મોહમાં વશ થયેલો સ્વભાવને તાબેપણું છોડી દઈને 'એ મારા છે, મને વ્યવસ્થા આપનારા છે, એ મારી સગવડતા, સેવા, સુખરૂપ મને છે' એમ મૂઢ જીવ મિથ્યાત્વભાવમાં જે જેનો સ્વભાવ એવો નથી, પોતાને સુખ આપે એવો એનો સ્વભાવ નથી. સમજાણું કાંઈ ? 'વસંતલાલજી' આહાહા..! શરીર, વાણી, કર્મ, બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, મકાન જે પર વસ્તુ છે એનો સ્વભાવ આત્માને જ્ઞાન કરાવે કે સુખ આપે એવો એનો સ્વભાવ નથી. છતાં અજ્ઞાની મિથ્યા મૂઢપણાને લઈને મોહપણે મોહમાં વશ થયેલો એ સ્વભાવો મને સુખરૂપ છે, પુણ્ય-પાપના ભાવ દુઃખરૂપ એ મને સુખરૂપ છે અને આત્મા આનંદ ને જ્ઞાનરૂપ છે

તેનું એને ભાન નથી.

જુઓ! આ 'ઇષ્ટોપદેશ'. આ તો અનાદિનો એને નશો ચડ્યો છે. એ તો એનો દાખલો છે. ક્ષણે ક્ષણે નવું કરે છે કે નહિ? ગાંડો, પાગલ થઈ ગયો છે, કહે છે. પાગલ! તારું કોણ ને પર કોણ, વિભાવ કોણ, સ્વભાવ કોણ ને સંયોગ કોણ? એમ આચાર્ય કહે છે. સમજાણું કાંઈ ? આમાં આવ્યું હતું ને? શું ભાઈ અમારા સાહિત્યકાર કાલે બોલ્યા હતા ને? **'मोहेन संवृतं ज्ञानं, ज्ञानं संवृतं मोहेन'** સમજાણું કાંઈ?

પણ જેણે જ્ઞાન દ્વારા આત્માને જાણ્યો છે અને મોહ વશ થયેલ નથી એ આત્મામાં જ્ઞાન ને આનંદ મારો ને મારામાં છે એમ માને છે. એ પુણ્ય-પાપના ભાવ મને દુઃખરૂપ છે, સુખરૂપ નથી. શરીર, વાણી, પરપદાર્થ મને સગવડતા આપનારા એટલે સુખ આપનારા બિલકુલ નથી. તેમ પરપદાર્થ મને દુઃખ આપનારા બિલકુલ નથી. એમ જ્ઞાનથી જેણે આત્માને મોહથી જુદો કરીને જાણ્યો છે એ સમ્યગ્જ્ઞાની પોતાનો આનંદ ને જ્ઞાન આત્મામાં જાણે છે, પુણ્ય-પાપમાં એ આનંદ ને જ્ઞાન જાણતો નથી. અને પરપદાર્થ મને સગવડ ને અગવડતા આપે એવો એનો સ્વભાવ (છે) એમ એ જાણતો નથી. 'પ્રેમચંદજી' ઓહોહો..! સમજાણું કાંઈ? કહો, 'મોહનભાઈ'! 'મોહનભાઈ' સામું નજર ગઈ આમાં.

'અસાધારણ ભાવ (ધર્મ) કે દ્વારા કિસી ખાસ પદાર્થકો અન્ય પદાર્થોસે જુદા જાન સકે, ઉસી ધર્મકો ઉસ પદાર્થકા સ્વભાવ કહતે હૈં.' આવ્યું ને કાલે? ભાઈ!? મહા સિદ્ધાંત એનો ગોઠવ્યો છે. 'ઇષ્ટોપદેશ' આનું નામ છે, હિતકર ઉપદેશ આનું નામ છે. આત્માને જ્ઞાન ને આનંદના લક્ષણે આત્માને ઓળખવો એ ઇષ્ટ–હિતકર છે અને એ આત્માના અસાધારણ સ્વભાવને ન ઓળખતા વિકારી ભાવ ને પર મને સુખ-દુઃખ આપનારા અથવા પુણ્ય-પાપ મને સુખરૂપ છે, પર વસ્તુ મને અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ છે એવું માનવું એ અહિતકર છે. એ 'ઇષ્ટોપદેશ' એમ બતાવે છે. સમજાણું કાંઈ? એટલે કોઈ પરપદાર્થ મને હિતકર છે કે અહિતકર છે એ વસ્તુનું સ્વરૂપ છે નહિ. અને પુણ્ય-પાપના ભાવ મને સુખરૂપ છે એવો પુણ્ય-પાપના ભાવનો સ્વભાવ નથી. અને આત્મા દુઃખરૂપ છે કે આત્મા જ્ઞાતા સિવાય દુઃખરૂપને પરિણમે એવો એનો સ્વભાવ છે એવો આત્માનો સ્વભાવ નથી. સમજાણું કાંઈ?

'ઐસા હી અન્યત્ર ભી કહા હૈ-'' દૃષ્ટાંત આપે છે. **'મલ સહિત મણિકા પ્રકાશ (તેજ)...'** મણિ છે મણિ ઊંચું, લાખ-બે લાખના ઊંચા મણિ આવે છે ને? તેજવાળા તેજ. **'જૈસે એક પ્રકારસે ન હોકર...'** મણિનો પ્રકાશ ખરો સ્વભાવ તો એકરૂપે છે. મણિનું સ્વરૂપ તો પ્રકાશરૂપ એક છે પણ એકરૂપે ભાસતું નથી. કેમ? **'અનેક પ્રકારસે હોતા હૈ,...'** **'પ્રકાશ (તેજ) જૈસે એક પ્રકારસે ન હોકર, અનેક પ્રકારસે હોતા હૈ,...'** 'મળ સહિત' આ શબ્દ (છે). શું કીધું? છે ને પહેલો શબ્દ? મણિ જે છે, સ્ફટિકમણિ ઊંચું થાય છે ને? એ મળ સહિત હોવાથી એની એકરૂપતાની પ્રકાશતા તેમાં દેખાતી નથી. મળને કારણે એમાં અનેકરૂપતા–મળની

વિવિધતા દેખાય છે. સમજાણું કાંઈ? મળ સહિત, મળ સહિત મણિ. બે બે 'મમ' આવ્યા. તમારે સાહિત્યકાર ... મળ સહિત મણિ એમ આવ્યું ને? મળ સહિત મણિ, પાછા બે બે અક્ષર બેય. પેલો મળ અને આ મણિ. મણિ રત્ન એ મળ સહિત હોવાથી **'એક પ્રકારસે ન હોકર, અનેક પ્રકારસે હોતા હૈ,...'** એ મળના વિવિધ પ્રકારે એનો સંબંધ કરવાથી મણિ વિવિધ પ્રકારે મળ સહિત ભાસે છે.

'વૈસે હી...' ખરેખર મણિનો સ્વભાવ તો એકરૂપ ભાસવો ઇ છે પણ મળ સહિત હોવાથી તેના સંબંધમાં જોડાવાથી મણિની એકતાની એક પ્રકારની અવિવિધતા જે જોઈએ એ દેખાતી નથી, પણ વિવિધતા દેખાય છે. મળવાળો મણિ દેખાય છે. સમજાણું કાંઈ? જેમ સ્ફટિક, સ્ફટિક રત્ન છે એ સ્વચ્છ છે પણ જોડે કાળા, રાતા ફૂલના ડંખના નિમિત્તના સંગમાં તેનામાં કાળી, રાતી ઝાંય વિવિધ પ્રકારે સંગથી દેખાય છે. એ મણિનો, એ સ્ફટિકનો પર્યાયનો ધર્મ એવો એનો છે. સમજાણું કાંઈ? મળથી નહિ, ડંખથી નહિ. સ્ફટિકને લાલ ડંખતો અંદર પ્રભા પડશે ઇ સ્ફટિકનો સ્વભાવ છે. લાકડા હેઠે અહીં મુકો, અહીં નહિ પડે, આનો સ્વભાવ નથી. આની અંદર પ્રભા નહિ પડે.

મુમુક્ષુ :- આની શક્તિ આપે ને?

ઉત્તર :- બિલકુલ શક્તિ-બક્તિ કોણ આપતો હતો? આનાથી શક્તો ત્યાં જાતો હશે? સ્ફટિકમણિમાં લાલ ફૂલના ડંખના નિમિત્તે હજી અંદર લાલ આદિ ઝાંખી દેખાય છે એ ફૂલને લઈને નહિ, એની પોતાની યોગ્યતાને લઈને દેખાય છે.

મુમુક્ષુ :- ફૂલ ન હોય તો ન દેખાય.

ઉત્તર :- ફૂલ ન હોય તો એ વખતે પોતાની યોગ્યતા નથી, પણ ફૂલને લઈને જો હોય તો લાકડાને રાખવાથી આમાં દેખાવું જોઈએ. અગ્નિનો ને લાકડાનો દાખલો તો ઘણીવાર આપીએ છીએ ને? દિવાસળી ત્રણ તસુની આવડી હોય. બીડી પીવે છે. અહીં જેટલું ઊનું હોય (તેટલું) આ બાજુ ત્રણ તસુમાં એ ઊનું નહિ થાય. એ લાકડાનો એવો સ્વભાવ નથી. લોઢું પાંચ હાથનું લાંબુ હશે અને બે જ આંગળ જો અગ્નિમાં પડ્યું હશે, આમ છેડો પકડાણો હશે અહીં (તો) અહીં ઊનું થાશે એ અગ્નિને લઈને નહિ, લોઢાના વાહક સ્વભાવને લઈને છે. ભાઈ! બરાબર છે? 'ગુલાબભાઈ'! જો અગ્નિને લઈને હોય તો દિવાસળી અહીં સળગતા અહીં ઊનું થવું જોઈએ. અગ્નિ ન્યાં પણ છે. અગ્નિને વાહક લેવાનો લાકડાનો સ્વભાવ નથી. સમજાણું કાંઈ? 'અમરચંદભાઈ!' નહિતર કોઈ બીડી પી શકે નહિ. આગળ ત્રણ વળ હોય. અને લોઢાનો પાંચ હાથનો સળિયો હોય. આમ ને આમ બધી સફાઈ કેટલી હોય છે! જોયું છે ને?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- આપણે જિંદગીમાં કોઇ દિ' પીધી નથી, હોં! આપણે તો પીનારને જોયેલા

છે. એકવાર દસ-બાર વર્ષની નાની ઉંમરમાં કો’ક પીતો હતો એટલે કહે એક ફૂંક લ્યોને. એક જરીક ફૂક (લ્યો). નિશાળે ભણવા જતા હતા. એક જરીક લીધી ને આમ લાગી, એવી ને... પછી આખી જિંદગી નહિ. કોઇ દિ’, કોઇ દિ’ નહિ, હોં! પણ પીતા હોય એને જોયા હોય. આમ .... શું હશે? પાવર ચડે તો એમાં બાદશાહી લાગતી હશે. એક પારસી કહેતો તો ને? ભાઈ! ‘રામજીભાઈ’ની ... પારસી કો’ક કહેતો હતો. દારૂ પીવો પછી બાદશાહી દેખાય છે. ‘રાજકોટ’નો હશે. અમીરી વિચાર આવે. કો’ક હતો ત્યાં ‘રાજકોટ’નો કો’ક (હતો). મૂર્ખ! આહા..હા.!

અહીં કહે છે, મળ સહિત મણિ પોતાની યોગ્યતાને કારણે એટલે મળને કારણે નહિ એમ સિદ્ધ કરવું છે. ઇ લખ્યું છે, **‘મલ સહિત મણિકા પ્રકાશ...’** એટલે મળ સહિત ક્યારે થયું? એમાં જોડાણું છે માટે. મણિમાં એકતા દેખાતી નથી પણ વિવિધતા દેખાય છે. એમ **‘કર્મસંબદ્ધ આત્મા કા પ્રતિભાસ ભી...’** ભગવાનઆત્મા, પેલો (મણિ) મેલ સાથે સંબંધ (કરે) એમ કર્મ સાથે આમ સંબંધ કરે છે તેથી તેનું જ્ઞાન ને આનંદનું એકરૂપ તે દેખાતું નથી. તેના સંબંધમાં વિવિધતા ભ્રમણા ને રાગ-દ્વેષ આદિની વિવિધતાથી દેખાય છે. સમજાણું કાંઈ ?

જુઓ! આ ‘ઇષ્ટોપદેશ’ ‘પૂજ્યપાદસ્વામી’ (નું રચેલું). સમજાણું કાંઈ? એમને બહુ લબ્ધિ હતી. ભગવાન પાસે ગયા હતા. ‘સીમંધર’ ભગવાન મહાવિદેહક્ષેત્રમાં બિરાજે છે ત્યાં ગયા હતા ત્યાંથી આવીને આ (શાસ્ત્ર) લખ્યું. વસ્તુનો સ્વભાવ આવો છે. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર કહે છે અને અમે પણ તે પ્રમાણે જાણીએ છીએ. કહો, સમજાણું કાંઈ?

‘ઉસી તરહ કર્મસંબદ્ધ...’ જુઓ! **‘કર્મસંબદ્ધ આત્માકા પ્રતિભાસ ભી...’** સંબંધ છે ને? પેલું (મણિ) મળ સહિત છે તો અહીં સંબંધ છે. એય! પંડિતજી! ભઈ અમારે શબ્દ જરીક જોડવો હોય તો... પહેલામાં મણિ મળ સહિત છે, અહીં કર્મસંબદ્ધ છે. સમજાણું કાંઈ? એનો સંબંધ કર્યો છે ને? **‘कर्म्मविद्धात्मविज्ञप्तिस्तथा नैकप्रकारतः’** (સંસ્કૃત ટીકામાં) છેલ્લો શબ્દ છે ને? વિદ એટલે? લ્યો! એ વિદ એટલે પંડિતજી ના પાડે છે. એટલે પોતે એના અંદર મળમાં મણિ જોડાય ગયો અને અહીં પણ કર્મમાં જોડાઈ ગયો. આમ જે જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ હું છું એમ અંતર ન જોતા કર્મના સંબંધમાં જોડાણો એથી તેને એકરૂપતા દેખાતી નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘કર્મસંબદ્ધ આત્માકા પ્રતિભાસ ભી એકરૂપસે ન હોકર અનેકરૂપસે હોતા હૈ.’ કહો, સમજાય છે કાંઈ? વાંક તારો છે એમ કહે છે. એમાં ઇ એમ કહે છે. સંબંધ તું પર પદાર્થનો કરે છો. સંબંદ્ધ અસંગ પદાર્થ પરથી ભિન્ન તું છો. છતાં પર સાથે સંબંધ કરે છો એથી તારામાં એકરૂપતા જ્ઞાતા-દૃષ્ટા, આનંદની (દશા) જોઈએ તે દેખાતી નથી. ‘શશીભાઈ!’ આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– કર્મ ચોંટી જાય છે.

ઉત્તર :– ચોંટતો-બોંટતો કોઈ કાંઈ નથી. એની પર્યાય એનામાં પરિણમે છે. ચોંટે એવું (કાંઈ નથી). કર્મ જડ પદાર્થ છે. એની પર્યાયે એ પરિણમી રહ્યું છે, આ પર્યાયે આ પરિણમી રહ્યું છે. બેનો આમ, આમ સંબંધ કરે છે (અને) વચ્ચે વિવિધતા ઉત્પન્ન કરે છે, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :– ..

ઉત્તર :– ના, ના નથી.

મુમુક્ષુ :– ..

ઉત્તર :– ના, એને લઈને નથી. પોતાની યોગ્યતાને લઈને છે. એટલે તો કહ્યું ને! સ્ફટિકમાં, સ્ફટિકમાં યોગ્યતા લાલ થવાની પોતાની યોગ્યતા છે, કાંઈ ફૂલને લઈને નથી. ફૂલને લઈને હોય તો આ લાકડામાં ફૂલ મુકો તો અંદર ઝાંય આવવી જોઈએ. યોગ્યતા આની નથી. એમ લાકડામાં યોગ્યતા નથી કે અગ્નિને લઈ લે, ખેંચે. લોઢામાં શક્તિ છે (પણ) અગ્નિને લઈને નહિ. એમ કર્મને લઈને નહિ. કર્મ આત્માને હણે એવો કર્મમાં સ્વભાવ નથી અને આત્મા કર્મને લઈને હણાય, એને લઈને હણાય એવો આત્માનો સ્વભાવ નથી. પોતાને લઈને હણાય એવો એનો ભાવ–યોગ્યતા પર્યાયમાં છે.

મુમુક્ષુ :– કર્મ કાંઈ કરતું જ નથી.

ઉત્તર :– શું કરે? ધૂળ કરે. કર્મ તો પરદ્રવ્ય છે.

મુમુક્ષુ :– ભગવાને કર્મનો નાશ શું કરવા કર્યો?

ઉત્તર :– કર્યો છે ક્યાં એમણે? એમણે તો વિકારનો નાશ (કર્યો) તે પણ સ્વભાવની એકાગ્રતા થતાં, વસ્તુના આનંદકંદમાં અંતર રહેતા વિકારની ઉત્પત્તિ ન થઈ એને વિકારનો નાશ કર્યો એમ કહેવામાં આવે છે. અને વિકારનો નાશ થતા કર્મના રજકણો એને કારણે નાશ થયા એ આત્માએ નાશ કર્યો એમ વ્યવહારથી, ઉપચારથી કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ.. 'વસંતલાલજી'! શું કરવું? તમારા સંપ્રદાયમાં આ બધું બહુ ચાલે છે.

હવે પ્રશ્ન ઉઠ્યો. **'યહાં પર કિસીકા પ્રશ્ન હૈ કિ–'**

'અમૂર્ત આત્માકા મૂર્તિમાન્ કર્મોંકે દ્વારા અભિભવ (પૈદા) કૈસે હો સકતા હૈ?' આત્મા તો અમૂર્ત્ત છે. રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ વિનાની અરૂપી ચૈતન્યઘન, વિજ્ઞાનઘન તત્ત્વ અરૂપી છે. જેમાં રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આ જડના એમાં તો છે નહિ. એમાં **'મૂર્તિમાન્ કર્મો...'** કર્મ તો મૂર્ત છે. રંગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શવાળા કર્મો છે. એને **'કર્મોંકે દ્વારા અભિભવ (પૈદા) કૈસે હો સકતા હૈ?'** મૂર્તિમાન કર્મો દ્વારા–એવા મૂર્તિમાન જડ પદાર્થ દ્વારા કેમ ઉત્પન્ન થાય છે? સમજાણું?

'ઉત્તરસ્વરૂપ આચાર્ય કહતે હૈં કિ :- નશેકો પૈદા કરનેવાલે કોદ્રવ-કોદોં ધાન્યકો ખાકર જિસે નશા પૈદા હો ગયા હૈ,...' સમજાય છે? નશો પેદા કરવાવાળો કોદ્રવ ધાન્યને ખાયને

જેને **'નશા પૈદા હો ગયા હૈ,...'** નશો ઉત્પન્ન થવાની જેની યોગ્યતા છે એને નશો પૈદા કરે છે એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– નશો કરવાવાળો કોદરો લખ્યું છે...

ઉત્તર :– કરવાવાળો એટલે કરે છે ત્યારે કરવાવાળો છે એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? પર કરે શું? પર, પરપદાર્થ એના પોતામાં સ્વતંત્રપણે પોતાના સ્વચતુષ્ટયથી દરેક પદાર્થ પરિણમી રહ્યા છે. સ્વચતુષ્ટય એટલે? જે વસ્તુ છે તે દ્રવ્ય–વસ્તુ. એની ત્રિકાળી શક્તિઓ, ભાવ તે એનો ગુણ. વર્તમાન અવસ્થા–હાલત તે પર્યાય અને એનું સારું અવગાહન–પહોળાઈ એ ક્ષેત્ર. એમાં દરેક વસ્તુ પોતાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવમાં અસ્તિ છે. પરદ્રવ્યના ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી દરેક નાસ્તિ છે. સમજાણું કાંઈ?

આ આંગળીનું આ દ્રવ્ય, આનું ક્ષેત્ર–પહોળાઈ, એની આ અવસ્થા એટલી અને ગુણ એની રંગ, ગંધ આદિ શક્તિ. એ પોતામાં છે. આ આ વડે નથી, આ વડે નથી. આના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ આમાં છે. આમાં આના નથી ને આમાં આના નથી. બેય ભિન્ન ભિન્ન કામ કરે છે.

એમ દરેક આત્મા, દરેક રજકણ પોતાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવના અસ્તિમાં રહેલા, વસેલા, બદલતા હોય છે. બીજાને લઈને કાંઈ છે નહિ. બીજા બીજાના પોતાના પરિણમન અને ટકવું કામ કરી રહ્યા છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– એની અસર કાંઈ થાય કે નહીં?

ઉત્તર :– એ અસર પોતે મૂઢ થઈને માને એટલે ઇ કહે કે મને અસર છે એમ કહે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ઇ એના માટે તો આ વાત લ્યે છે. ભાઈ! તારો સંબંધ તેં છોડ્યો છે અને તેં પરનો સંબંધ કર્યો છે. પરનો સંબંધ તેં કર્યો તેથી તારાથી ભૂલ થઈ છે. ત્યારે ભૂલમાં પેલી ચીજ નિમિત્ત કહેવાય છે. સમજાણું કાંઈ? ભાષા તો ગમે એ હોય અંદર. શું છે છેલ્લું? **'कैर्मदनकोद्रवैः'** એટલું છે ને? **'यावत् स्वभावमनासादयन्'** એમ છે ને? **'विसदृशान्यवगच्छतीति'** બસ, બરાબર છે. કીધું ને એ? **'यावत् स्वभावमनासादयन्'** પોતાના સ્વભાવને જાણતો નથી અને **'विसदृश'** ને પોતાના માને છે. વિપરીત છે, પોતાથી વિપરીત છે એને પોતાના માને છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

અહીં તો મારે **'જિસે નશા પૈદા હો ગયા હૈ,...'** એ ઉપર જરી વજન હતું. જેને મદ ઉત્પન્ન થયો છે. મદ કોઈને ઉત્પન્ન ન થતો હોય એની વાત નથી. સમજાણું કાંઈ? એના સંબંધમાં નશો ઉત્પન્ન થાય છે એને તેની વિવિધતા ભાસે છે. આહાહા..! આવી વાત છે પણ ભૂલ કરે પોતે ને કોઈ રીતે પણ કર્મમાં કર્મને લઈને ભૂલ થાય એવું નાખવા અનાદિથી મથે છે. **'અપને કો આપ ભૂલકે હૈરાન હો ગયા'** પોતાનો શુદ્ધ આનંદ સ્વભાવ ભૂલીને, વિકાર કરીને હેરાન થયો છે. ઇ હેરાનગતિ કો'કે કરાવી છે એમ કહેવા મથે છે. (પરંતુ)

એમ છે નહિ. કેમકે હેરાનપણું પોતાથી સ્વતંત્રપણે કરે તો જ હેરાનપણું સ્વતંત્રપણે ટાળી શકે. ન્યાય તો બરાબર છે ને? સમજાણું કાંઈ ? પોતે જો અપરાધ કરે, સ્વતંત્રપણે અપરાધ કરે તો ઇ સ્વતંત્રપણે સ્વભાવને આશ્રયે અપરાધનો નાશ કરી શકે, પણ અપરાધ પરપદાર્થ કરાવે તો એ તો હોય ત્યાં સુધી કરાવે એટલે ટાળવાનો એને અધિકાર રહેતો નથી. એમ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

આમાં શરીરમાં રોગ થયો એનું શું કરવું? આ કર્મને લઈને થયો કે નહિ? એમ કહે છે ઇ. શરીરમાં થયો એમાં આને શું પણ થયું? એ તો જડમાં છે. સમજાણું કાંઈ? જોડે કોઈ હરિજનનું ઘર સળગ્યું એમાં આને શું છે ઘરમાં? એમ આ કો'કનું ઘર અહીં જડમાં સળગે છે. પણ કહે કે મને થાય છે. હવે ઇ મૂઢતા એની છે કે શરીરને લઈને છે ઇ?

મુમુક્ષુ :- મારાપણું ઉત્પન્ન કેમ થાય છે?

ઉત્તર :- આ ઉત્પન્ન કર્યું માટે. કીધું ને અંદર? જેનો પોતાનો સ્વભાવ જે જ્ઞાનાનંદ છે, પ્રભુ આત્મા જ્ઞાન જાણનાર જેનું લક્ષણ છે એવા સ્વભાવને ન જાણતો રાગ ને પુણ્ય ને શરીર મારા, જે સ્વભાવ એનો નથી એમ માન્યું છે એથી તે ચાર ગતિમાં રખડી રહ્યો છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ... ક્યાં હતો? ... જોવે એમ કે કાંઈક લાગે છે. મારે છે એમ ઇ માને છે? આ તો મારે થાય એમ માને છે. સળગે અહીં તો કહે મને થયું. અહીં કાંઈ ટાંગો હલે નહિ તો (બોલે) અમે પરવશ થઈ ગયા. ભાઈ! અમે તો પહેલા સ્વતંત્ર હતા. તું એટલે કોણ પણ? શરીરની રજકણની અવસ્થા એને કારણે નહોતી ત્યારે કહે અમે ત્યારે સ્વતંત્ર હતા. હવે પરતંત્ર થયા. તું પરતંત્ર થયો કે ઇ તો એની દશા થઈ છે. કરે વિપરીત માન્યતા ને ઢોળે જડને માથે. આ તે દોષ કે દિ' ટળે? ને કે દિ' દોષ એને સમજાય? આહાહા..!

'ઐસા પુરુષ ઘટ પટ આદિ પદાર્થોંકે સ્વભાવકો નહીં જાન સકતા,...' જુઓ! જેને નશો પેદા થઈ ગયો... સમજાણું? ઇ ઘટપટ આદિ પદાર્થના સ્વભાવને ન જાણે. આ કમળો નથી થાતો? કમળાવાળો ધોળા ઘટને પીળો દેખે. ભીંત ધોળી છે એને પીળી દેખે. એ ભીંતને લઈને છે? કમળાના અહીંયાં પીળા રજકણો આંખમાં (છે) તો એને પીળું દેખાય. ઇ પોતાની ઊંધાઈને લઈને છે. એમ આને પોતાનો સ્વભાવ જાણનાર જ્ઞાનમૂર્તિ આત્મા (છું) એમ સ્વભાવને ન જાણતો, રાગ અને પરપદાર્થ મારા એવી માન્યતાથી પરપદાર્થને જોવે છે. એમાં ફેરફાર થાય તો કહે, એ..ઇ.. મને ફેરફાર થઈ ગયો. એમાં કાંઈક અનુકૂળતા આવી ગઈ તો કહે, મને અનુકૂળતા આવી ગઈ. મૂઢ પોતે મિથ્યાત્વભાવ ઉભા કરે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઇ જ કહે છે. આ મારાપણું માન્યું. એ નથી ને મારું માન્યું છે. એ જ

એની મૂઢતા અને મહા દુઃખનું કારણ છે.

મુમુક્ષુ :– ઇ મારાપણું કાઢતો નથી.

ઉત્તર :– કોણ કાઢે પણ? કર્યું છે કોણે? કર્યું છે કોણે કે કાઢે બીજો? લોકોમાં કહેવાય છે કે ગોર પરણાવે પછી ઘર હલવી દે? લોકોમાં એમ કહેવાય છે. આપણે કહેવાય છે કે નહિ?

'ઐસા પુરુષ...' નશામાં આવેલો પુરુષ. 'સમયસાર'માં એક દૃષ્ટાંત આપ્યો છે કે, જે પુરુષ અરતિભાવમાં છે અને એણે કોઈ દારૂ પીધો હોય તો એને ચડે નહિ, ચડે જ નહિ. ન ચડે પણ ઇ ન ચડે એવી એની યોગ્યતા છે. પેલા જીવની પ્રીતિ નથી, પ્રેમ નથી અને કોઈ કારણે કો'કને પાયો. (એને) નશો ન ચડે. એવો 'સમયસાર' માં પાઠ છે. એમ અજ્ઞાનીને ભાન નથી. હું કોણ છું? માટે કર્મના નિમિત્તનો નશો પોતે લઈ લીધો છે. ધર્મીને એ નશો ચડતો નથી. હું જાણનાર છું, હું ચૈતન્ય છું, મારી સત્તાના હોવામાં જ્ઞાન અને આનંદ છે. મારા જ્ઞાન અને આનંદ પરની સત્તામાં નથી. એટલે પરની સત્તા મને સુખરૂપ થાય કે પર સત્તા મને દુઃખરૂપ થાય એવું મારી સત્તામાં નથી અને પરમાં એવું નથી. એમ જ્ઞાની જાણતો, જ્ઞાનમાં સંતોષ રાખીને આનંદને વેદે છે. અજ્ઞાની પરને લઈને મને સુખદાયક (છે), આ મને હેરાન (કરે છે) એમ માનીને દુઃખને વેદે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? પેલું લાકડું ગરી ગયું છે ને? 'શરીરે સુખી તો સુખી સર્વ વાતે' આવા લાકડા ખોસી ઘાલેલા. સાહિત્યકાર ... 'શરીરાદ્ય ખલુ ધર્મ સાધનમ્' આવે છે ને? લોકોમાં વ્યવહાર (છે). એ તો આમાં 'પુરુષાર્થ સિદ્ધિ ઉપાય'માં આવે છે. નિમિત્ત તરીકે છે. 'શરીરાદ્ય ખલુ..' ધૂળમાંય આદ્યમ નથી. આ તો માટી–ધૂળ છે, માટીના રજકણ છે. એને ખબરેય નથી કે અમે કોણ તત્ત્વ છીએ? આને ખબર છે કે હું જ્ઞાન છું, આ જડ છે. આને તો ખબર નથી કે હું જડ છું ને આ જોડે જ્ઞાન છે. એને તો ખબર પણ નથી.

જેના અસ્તિત્વમાં હોવામાં જ્ઞાન છે એ જ્ઞાન પોતાના હોવાને જાણે છે અને જેના હોવામાં જ્ઞાન નથી એને પણ આ જ્ઞાન જાણે છે કે આ પર છે. જેના–રજકણમાં હોવામાં જ્ઞાન નથી ઇ પોતાની અસ્તિને–હયાતીને જાણતો નથી અને જોડે જ્ઞાનવાળું તત્ત્વ અસ્તિ–હયાતી છે એને આ જાણતું નથી. પણ કોણ જાણે એવું લાકડું ખોસી ઘાલ્યું છે અંદરથી. સમજાણું કાંઈ?

'કર્મબદ્ધ આત્મા પદાર્થોંકે સ્વભાવકો નહીં જાન પાતા હૈ. અર્થાત્ આત્મા વ ઉસકા જ્ઞાન ગુણ યદ્યપિ અમૂર્ત હૈ...' ભગવાનઆત્મા અને એનો જ્ઞાન સ્વભાવ અમૂર્ત્ત છે. **'ફિરભી મૂર્તિમાન્ કોદ્રવાદિ ધાન્યોંસે મિલકર...'** જુઓ! મળીને. આમ જોડાય ગયો ને અંદર? **'વહ બિગડ જાતા હૈ.'** એની દશા પોતાને કારણે બગડી જાય છે. **'ઉસી પ્રકાર અમૂર્ત આત્મા મૂર્તિમાન્ કર્મોંકે દ્વારા..'** આમ પોતાના દ્વારા ન રહ્યો પછી પર દ્વારા ગરી ગયો. સમજાણું કાંઈ? **'અભિભૂત હો જાતા હૈ...'** ભગવાનઆત્મા પોતાને ભૂલી કર્મના રસ્તે, ઉદયના પાકે ચડી જાય છે, હણાય જાય છે. સમજાય છે કાંઈ? **'ઔર ઉસકે ગુણ ભી દબે જા સકતે**

હૈં' ગુણ એટલે પર્યાય, હોં! પોતાનો જ્ઞાતાપણાનો અવસ્થાનો પર્યાય છે એ કર્મના લક્ષે ચડેલો જીવ પોતાની નિર્મળ પર્યાયને ભૂલી જાય છે. નિર્મળ પર્યાય થવી જોઈએ (એને) ભૂલી જાય છે અને વિકારને ઉભો કરે છે, ભ્રમણાને ઊભી કરે છે. એ ભ્રમણા ચાર ગતિના રખડવાનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ?

'શરીર આદિકોંકે સ્વરૂપકો ન સમજતા હુઆ...' શરીરનો સ્વભાવ તો જડ પરમાણુ માટી છે. આવે-જાય પુદ્ગલ છે, રજકણો પૂરાય અને ગળે. પુદ્ગલ = પુદ્ (એટલે) આ રજકણો પુરાય ને ગળાય એટલે ખસે ઇ તો એનો સ્વભાવ છે, આત્મા તો ભિન્ન સ્વભાવ છે. શરીર આદિ એમ પૈસા, સ્ત્રી, કુટુંબ, લક્ષ્મી (આદિ). **'ન સમજતા હુઆ આત્મા શરીરાદિકોંકો કિસી દૂસરે રૂપમેં હી માન બૈઠતા હૈ.'** જેમ છે એમ નથી માનતા પણ જે એનું નથી એને પોતાનું માને છે. એ એનો દોષ પોતાનો છે.

दोहा - मोहकर्मके उदयसे, वस्तुस्वभाव न पात।
मदकारी कोदों भखे, उल्टा जगत लखात।।७।।

મોહકર્મના ઉદયના પાકમાં ભગવાનઆત્મા પોતાનો પાક–આનંદના પાકને ભૂલી જઈને. એ તો આનંદનું ક્ષેત્ર છે. આનંદ, આનંદ અતીન્દ્રિય આનંદનું ક્ષેત્ર–ધામ આખો સ્વભાવભાવ છે. એને ભૂલીને એ કર્મના નિમિત્તમાં જોડાતા એ **'કર્મકે ઉદયસે, વસ્તુસ્વભાવ ન પાત'** પોતાનો જ્ઞાતા-દૃષ્ટા વસ્તુ સ્વભાવને માનતો નથી, વિકારી ભાવ દુઃખરૂપ છે તેના ભાવને તે જાણતો નથી. શરીર આદિ પરપદાર્થ એને કારણે પરિણમી, બદલી, ટકી રહ્યા છે એમ તેના સ્વભાવને પણ એ જાણતો નથી. કહો, બરાબર છે?

કોણ જાણે કેવું કર્મ વળગ્યું છે, જૈનમાં તો એવું થઈ ગયું છે. પેલા અન્યમતિને ઈશ્વર નડે, ઈશ્વરકર્તા. આને કર્મ કર્તા. પેલાને ચૈતન્યકર્તા તો આને જડકર્તા. 'નવરંગભાઈ'! કોઈ રીતે પણ અજ્ઞાની મૂઢને કર્મથી આત્મામાં કાંઈ થાય એવું એને મનાવવું છે અને માનવું છે. જગતનો કર્તા ઈશ્વર માને. ઈશ્વર ચૈતન્ય છે. છે નહિ કોઈ, જગત સ્વતંત્ર તત્ત્વ છે. સ્વતઃ સત્ હોય તેનો કર્તા કોઈ હોઈ શકે નહિ. છતાં ઈશ્વરકર્તા માને. આ ચૈતન્ય પોતે ભૂલ કરે અને અજ્ઞાની કહે કર્મ મને ભૂલ કરાવે છે. એને અચેતન જડ એનો ભગવાન. સમજાણું? ઈશ્વરકર્તા છોડી દીધું અને જડકર્તા ખોસી ઘાલ્યો. સમજાણું કાંઈ? 'શશીભાઈ'!

'મોહકર્મકે ઉદયસે, વસ્તુસ્વભાવ ન પાત' આત્માના શાંતિના ઉદયથી પોતાનો સ્વભાવ અને પરનો (સ્વભાવ) જાણી શકવાનો એનો સ્વભાવ છે. એમ ન જાણતા પોતાની નજરું સ્વસન્મુખ ન કરતાં જે ચીજની ઉપેક્ષા કરવી જોઈએ તેની અપેક્ષામાં જોડાઈ જઈને પોતાનો ને પરનો વાસ્તવિક સ્વભાવ તે જાણી શકતો (નથી), પકડી શકતો નથી. સમજાણું કાંઈ?

'મદકારી કોદોં ભખે, ઉલ્ટા જગત લખાત' જગતનું જેવું સ્વરૂપ છે તે જાણી શકતો નથી. **'ઇસ અર્થકો આગેકે શ્લોકમેં સ્પષ્ટરીત્યા વિવેચિત કરતે હૈં :–'** લ્યો!

इसी अर्थको आगेके श्लोकमें स्पष्टरीत्या विवेचित करते हैं-

वपुर्गृहं धनं दाराः, पुत्रा मित्राणि शत्रवः।
सर्वथान्यस्वभावानि, मूढः स्वानि प्रपद्यते।।८।।

अर्थ :- यद्यपि शरीर, घर, धन, स्त्री, पुत्र, मित्र, शत्रु आदि सब अन्य स्वभावको लिये हुए पर-अन्य हैं, परंतु मूढ प्राणी मोहनीयकर्मके जालमें फसकर इन्हें आत्माके समान मानता है।

विशदार्थ :- स्व और परके विवेकज्ञानसे रहित पुरुष शरीर आदिक पर पदार्थोंको आत्मा व आत्माके स्वरूप ही समझता रहता है। अर्थात् दृढ़तम मोहसे वश प्राणी देहादिकको (जो कि द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव लक्षणरूप हरेक प्रकारसे आत्म स्वभावसे भिन्न स्वभाववाले हैं) ही आत्मा मानता है और दृढतर मोहवाला प्राणी, उन्हीं व वैसे ही शरीरादिकको आत्मा नहीं, अपि तु आत्मा के समान मानता रहता है।

दोहा - पुत्र मित्र घर तन तिया, धन रिपु आदि पदार्थ।
बिल्कुल निजसे भिन्न हैं, मानत मूढ निजार्थ।।८।।

वपुर्गृहं धनं दाराः, पुत्रा मित्राणि शत्रवः।
सर्वथान्यस्वभावानि, मूढः स्वानि प्रपद्यते।।८।।

આહાહા..! જુઓ! એમાં લેશે. '**द्दढतममोहाविष्टो**' '**द्दढतममोहाविष्टश्च**' એમ છે ને અંદર બે ઠેકાણે? ટીકા.. ટીકા. આપણે થોડી ટીકા જોઈ લઈએ, આપણને ક્યાં એવું સંસ્કૃત આવડે છે? પણ અંદર એક શબ્દ શું પડ્યો હશે? જુઓ! છે ને? '**द्दढतममोहाविष्ट**' છેલ્લેથી બીજી લીટી. '**द्दढतममोहाविष्ट**' અને ત્રીજીમાં વચમાં '**द्दढतममोहाविष्टश्च**'. દઢ મોહ ને આયુષ્યમાં પડેલો, અંદરમાં ચોંટી ગયેલો. અર્થમાં એમ છે. જુઓ!

'**મોહનીયકર્મકે જાલમેં ફસકર...**' છે ને અર્થ ઇ? એનો અર્થ છે, ભાઈ! હિન્દીમાં અર્થમાં છે? શું કહે છે? કે, જોકે શરીર આ જડ, માટી, અજીવતત્ત્વ પ્રત્યક્ષ છે અને દેખાય છે ઘણાને આમ આત્મા ચાલ્યો જાય ને શરીર બાળી નાંખે છે. શરીર ને આત્મા એક હોય તો આમ બને નહિ. જુદી ચીજ તે જુદી રહે, એક હોય તે જુદી પડે નહિ. જુદી છે, શરીર માટી તદ્દન અત્યારે પણ જુદી છે, તદ્દન મડદું છે આ તો. મૃતક ક્લેવરમાં અમૃતસ્વરૂપ ભગવાન બિરાજે છે. સમજાણું કાંઈ? આવે છે ને 'કર્તા-કર્મ'માં ૯૬ ગાથા, ૯૬ ગાથામાં આવે છે. 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' (કહે છે), આ મૃતક ક્લેવરમાં અમૃત ભગવાન અ-મૃત. આ

(શરીર) મૃત અને આ (આત્મા) અમૃત. આ મૃતક ક્લેવર-મડદું, મડદું, આ અચેતન છે. એમાં આ ભગવાન અમૃત સ્વરૂપ ચિદાનંદ ભગવાન બિરાજે છે (પણ) ભાન ન મળે. મૃતક ક્લેવર એ મારા (એમ માને છે).

મુમુક્ષુ :- જીવને આટલા શરીર હોય.

ઉત્તર :- ઇ તો નિમિત્તથી કથન હોય ને! શરીર કે દિ' હતા એને? સંબંધમાં કોણ (છે) એને જણાવે. આટલી પર્યાપ્તિ હોય ને આટલા શરીર હોય ને એને આઠ કર્મ હોય ને આઠ કર્મવાળો જીવ. આઠ કર્મવાળો જીવ એટલે? એ તો નિમિત્તનું જ્ઞાન છે. અનંત ગુણોવાળો જીવ એ વાસ્તવિક છે. સમજાણું કાંઈ? પેલા તો વ્યવહારે સંબંધ કોનો છે? સંબંધમાં વ્યવહાર તરીકે કોણ છે? એનું જ્ઞાન કરાવે છે. સમજાણું આમાં? આહાહા..!

જગતને કર્મે હેરાન કર્યા, ઇ બહુ સારું લાગે માળાને. એ પોતે નિર્દોષ ઠરે. 'ટોડરમલજી' કહે છે, તું તો મહંત રહેવા ઇચ્છે છો અને જ્યાં ત્યાં કર્મનો દોષ તું નાખે છો. જો જૈન નીતિને માન, વીતરાગની નીતિને માન તો હરામને દોષ તું કેમ માની શકે છો? આવી અનીતિ થઈ શકે નહિ. 'ટોડરમલજી' કહે છે. જ્યાં ત્યાં મૂઢે (મારાપણું માની રાખ્યું છે). સમજાણું? લખ્યું છે તમે? ૩૧૩ (પાનું). જુઓ! કહે છે, 'તત્ત્વ નિર્ણય કરવામાં કાંઈ કર્મનો તો દોષ છે નહિ પણ તારો જ દોષ છે. તું પોતે તો મહંત રહેવા ઇચ્છે છે.' ઇ દોષ તો કર્મને લઈને થાય, કર્મને લઈને થાય. બાપા! મોહ કર્મનો ઉદય હોય તો મિથ્યાત્વ થાય, ચારિત્રનો ઉદય હોય તો રાગ થાય. મૂઢ છો માળા. મિથ્યાદૃષ્ટિની મૂઢતા કંઈ...

'તું પોતે તો મહંત રહેવા ઇચ્છે છે અને પોતાનો દોષ કર્માદિકમાં લગાવે છે.' કર તું દોષ અને કર્મમાં લગાવે, કર્મનો ઉદય આવ્યો એટલે અમારે થયું. મૂઢ છો. મિથ્યાદૃષ્ટિ પાપી છો માળા. વીતરાગની આજ્ઞાને માનતો નથી. 'પણ જિન આજ્ઞા માને...' દેખો! જિન આજ્ઞા તો એવી છે કે કર્મને લઈને દોષ છે નહિ, તારે લઈને દોષ છે એમ જિન આજ્ઞા છે.

મુમુક્ષુ :- જાજા દોષ કરે છે.

ઉત્તર :- એ તો દુનિયામાં કહે. જાજા દોષ કરતો નથી શું દુનિયા તો પોતે દોષ કરે છે.

'પણ પોતે તો જિન આજ્ઞા માને...' એનો અર્થ શું છે? 'તો આવી અનીતિ સંભવે નહિ.' આવી અનીતિ કરે છે? માળા! દોષ તું કર અને કર્મ મને કરાવે છે, કર્મને લઈને દોષ છે એવો તું અન્યાય કરે છો. વીતરાગની આજ્ઞાનો વેરી, કોપી છો, કોપ કરનાર. આજ્ઞા ઉપર તું અનીતિ કરે છો. 'વસંતલાલજી'! જ્યાં ત્યાં મૂઢ એમ માને. દર્શનમોહના ઉદયથી આત્માને મિથ્યાત્વ થાય. એ તો નિમિત્તના કથન (છે). તું કર ત્યારે એને નિમિત્ત કહેવાય. ધૂળમાંય કોઈ કરાવતું નથી. માળા! મહા મિથ્યાત્વની મૂઢતા છે અને વળી માને કે અમે ધર્મી છીએ. ધર્મો ક્યાંથી લાવ્યો?

જૈન સંસ્કૃતિના અભ્યાસી. જૈન સંસ્કૃતિ તો રાગ મારો એમ દોષ માને, જાણે તો રાગને સ્વભાવની દૃષ્ટિએ ટાળી શકે. પણ રાગ ને વિકાર પર કરાવે તો કોને આશ્રયે એને ટાળવા? સમજાય છે કાંઈ? જે કરાવે એનો આશ્રય લેવો ટાળવા માટે? શું કરવું શું? પોતે પરનો આશ્રય લઈને દોષ કરે તો પોતે સ્વનો આશ્રય લઈને દોષ ટાળે. સિદ્ધાંતનો ન્યાય સમજવો પડશે કે નહિ? 'ગુલાબભાઈ'?

'તારે વિષય કષાયી રહેવું છે માટે આવું જૂઠ બોલે છો. તારે મોક્ષની સાચી આભિલાષા...' જુઓ! છૂટવાની અભિલાષા હોય તો બંધાયેલો મારાથી છું એમ નક્કી થવું જોઈએ. જો સાચી મોક્ષની–છૂટવાની અભિલાષા હોય તો હું છૂટવાનો કામી છું તો એનો અર્થ કે હું જ પોતે બંધાયેલો મારાથી છે તો છૂટવાનો કામી કહેવાય છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– બહુ જવાબદારી નાખી.

ઉત્તર :– બહુ જવાબદારી નાંખી માથે. ઇ તો સમજીને બોલે છે.

મુમુક્ષુ :– છૂટવાનો કામી ત્યારે કહેવાય કે...

ઉત્તર :– ત્યારે કહેવાય કે હું પોતે મારા ભાવથી બંધાયેલો છું. તો એને છૂટવાનો અભિલાષી યથાર્થ (કહેવાય). બરાબર છે. સમજાણું કાંઈ? બંધાવે પર ને છૂટવાનો અભિલાષી પોતે થાય, બે મેળ ક્યાં ખાય? બહુ સારી વાત લીધી છે.

મુમુક્ષુ :–

ઉત્તર :– છોડાવે થઈ રહ્યું. તારે તો કાંઈ કરવું નથી, તું તો ધોયેલા મૂળા જેવો જુદો મહંત રહે.

'માટે આવી યુક્તિ શા માટે બનાવે છે? સંસારના કાર્યમાં પોતાના પુરુષાર્થથી સિદ્ધિ થતી ન જાણે તો પણ ત્યાં પુરુષાર્થ વડે ઉદ્યમ કર્યા કરે. અહીં પુરુષાર્થ ગુમાવી બેસે એમ જણાય છે તો મોક્ષને દેખા દેખી ...' છૂટવાનો કામી થા તો હું મારાથી બંધાયેલો છું એવો તને નિર્ણય હોવો જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? બહું વાત લીધી છે. 'ટોડરમલજી'એ તો એટલી વાત લીધી છે પણ એને કોણ સમજે? કોઈને નવરાશ ન મળે નિવૃત્તિની.

શું કહે છે? જુઓ! આઠમાનો **'અર્થ :- યદ્યપિ શરીર,...'** અન્ય સ્વભાવને લઈને છે. શું કહે છે? પહેલા છેલ્લા શબ્દ લેવો. **'યદ્યપિ શરીર અન્ય સ્વભાવકો લિયે હુએ પર-અન્ય હૈં,...'** એમ લેવું. છે ને છેલ્લો શબ્દ? એમાં ને એમાં પહેલી લીટી. જો કે આ શરીર અન્ય સ્વભાવને કારણે, જડ સ્વભાવને કારણે શરીર છે માટે પર અન્ય છે. આ જડ સ્વભાવને લઈને શરીર છે, આત્માને લઈને નથી. છે કે નહિ એમાં શબ્દ? **'યદ્યપિ શરીર અન્ય સ્વભાવકો લિયે હુએ પર-અન્ય હૈં,...'** સમજાણું કાંઈ? ન્યાંથી ઉપાડ્યું ને પોતે? **'અન્ય સ્વભાવકો લિયે હુએ પર-અન્ય હૈં,...'** શું કીધું? શરીરનો તો જડ અચેતન સ્વભાવ, અન્ય સ્વભાવ છે. અચેતન સ્વભાવ (છે). તારો તો ચેતન સ્વભાવ (છે). આ અચેતન સ્વભાવ પર છે. ઇ પરને એની

ક્રિયા, એની દશા થતાં 'મને થાય છે અને એની ક્રિયા ને એની દશા થતાં હું એને કરું છું' અન્ય સ્વભાવી ચીજને મારાથી આ થાય, અન્ય સ્વભાવી ચીજને મને સુખરૂપ થાય (એવી) માન્યતા મૂઢ છે. સમજાણું કાંઈ ?

'અન્ય સ્વભાવકો લિયે...' સમજ્યા ને? શું તમારી ભાષા છે? **'અન્ય સ્વભાવકો લિયે...'** એટલે અન્ય સ્વભાવને કારણે. અન્ય સ્વભાવ લીયે એટલે અનેરા સ્વભાવને કારણે એ જડ છે. તારા સ્વભાવને કારણે એમાં શરીરમાં બિલકુલ નથી. માટી-ધૂળ છે. એના સ્વભાવે તેમાં રોગ (છે), એને સ્વભાવે તેમાં નીરોગતા, એના સ્વભાવે એનું ચાલવું, એને સ્વભાવે એનું અટકવું, એના સ્વભાવને લઈને એ અચેતન છે.

'પરંતુ મૂઢ પ્રાણી મોહનીયકર્મકે જાલમેં ફસકર...' જુઓ! મોહમાં ફસાઈને, આત્મામાં રહીને નહિ. **'ઇન્હેં આત્માકે સમાન માનતા હૈ.'** શરીરને ઠીક હોય ને તો આપણને ઠીક પડે. મૂઢ! બે ને એક માને છો. એને ઠીક હોય તો મને ઠીક એનો અર્થ બેય એક છીએ. એમાં અનુકૂળતા ન હોય તો મને અનુકૂળતા નથી. એનો અર્થ થયો (કે) બેય એક માન્યા છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ... બહુ આકરા પડે છે.

ઉત્તર :- આકરા પડે છે. કહે છે, પાગલ થઈ ગયો છો, પાગલ? જે ચીજ અન્ય સ્વભાવવાળી છે, તારા સ્વભાવવાળી નથી, બીજી ભાષાથી લ્યો, જે જડ અન્ય સ્વભાવવાળું સ્વરૂપ છે, તારા સ્વભાવ સ્વરૂપે એ નથી એને તું મને સુખ-દુઃખનું કારણ એ થાય અને એને લઈને મને સુખ-દુઃખ છે અથવા એ મારા છે એ તો તારી મૂઢતા છે. સમજાણું કાંઈ? આ ભારે આકરા પડે હોં! કહે છે કે, બાપુ! શરીર અને આત્મા વચ્ચે તો સ્વભાવભેદ છે. શરીર ને આત્મા વચ્ચે સ્વભાવભેદ છે. અને તું એમ માને કે અમે બેય એક છીએ. મૂઢ છો. ઇ તારી મૂઢતા તને દુઃખનું કારણ છે.

એમ ઘર.. ઘર. એ હજીરો-પાંચ લાખનો બંગલો મોટો થયો હોય, પચાસ હજારનો કર્યો હોય. બારી-બારણા આમ બરાબર શણગારી... શું કહેવાય? પાલીશ. 'નાનચંદભાઈ'! પાલીશ-બાલીશ (કર્યું હયો). 'નાનચંદભાઈ' ના ઘરમાં જુઓ બધું પાલીશ હોય. દાદરા-બાદરા... એક ફેરી જોયું હતું. આવું પણ આમાંથી નીકળવું આકરું પડે, હોં! એક એનું ઘર અને એક પેલાનું ઘર... 'છબીલભાઈ!'નું, 'રાજકોટ'. 'છબીલ'ના બાપનું શું નામ? 'વિલાસભાઈ'. અમારે તો ઘણા જોવાના હોય ને! ત્યાં બધું આમ એવું લાકડા સાફ, દાદરા સાફ, પાલીશ.. બધું પાલીશ પાલીશ અને આમ ગોળ ચકરડા લાકડાના બેસવાના મૂક્યાં હોય ને! ખુરશી ઉપર બેસે એને ગોળ... શું કહે એને? ટેબલ. એમાં લુગડા આમ લટકતા (હોય), આમ લટકતા હોય, એમાં માથે પેલા હોય ને... આહા..હા..! આમાંથી નીકળવું માણસને આકરું પડશે.

મુમુક્ષુ :- નાનચંદભાઈના ઘરે જોવો તો આમ થાય તો હિંમતભાઈના ઘરે જોવો તો શું થાય?

ઉત્તર :- એમના ઘરે ઉતર્યા હતા. આપણે તો ઇ ઘર જોયું છે. ધૂળમાં પણ નથી. આહાહા..! એમાં શરીરને આમ જાણે અમે રાખ્યું છે એમ માને છે ને! સાબુથી ધોઈએ, સવારે ટાઈમ ટેબલ... ચા, રોટલી, દાળ, ભાત, શાક, કઢી, ખીચડી, પાપડ, ખેરા, ખેરીયું, ખેરા આવે ને? ખેરા. શું કહેવાય ઇ ? પાપડ. આમ ખેરા ઘીમાં તળેલા ખેરા, આ અત્યારે હોય છે. ઘણું એમ હોય... એમાંથી આ શરીરને પોષ્યું હોય એમ માન્યું હોય, માન્યું હોય, હોં! આહાહા..! અરે..રે..! આ શરીર, અરે..રે..! આ શરીર... શું ધૂળ પણ એ તો અન્ય સ્વભાવવાળી ચીજ છે, અન્ય સ્વભાવવાળી ચીજ છે. તારા સ્વભાવવાળી ઇ ક્યાં હતી? સમજાણું? આહાહા..!

જુઓને! આ 'રાજકોટ'માં 'સોમચંદભાઈ!'ના દીકરાની વહુ. 'સોમચંદ ખારા'. નાની ઉંમર ૩૯ વર્ષની હતી. ચાર વર્ષથી અહીંથી પક્ષઘાત (થયો). કોઇ દિ' હજારોમાં કો'કને થાતો હશે એવો. આટલો અહીંથી પક્ષઘાત. અહીંથી અહીંથી, હોં! પેશાબ એકકોર નળીમાં ચાલ્યો જાય, એકકોર વિષ્ટા ચાલી જાય. એને પુછો જુઓ તો મોઢા ઉપર કોઇ દિ' ખેદ નહિ. 'બેન કેમ છે?' 'આત્માનું કહો, આત્માનું કહો, બસ' મને ઠીક છે. 'કેમ છે?' એક જ વાત. ભાઈ! વચમાં આવે ને? આમ બે, ચાર, પાંચ દિ'એ ન્યાં જાઈએ છીએ. જોડે રસ્તો ખરો ને! 'રામજીભાઈ'ને આની કોર છે ને? પણ બાયને એવું (થયેલું). કોણ જાણે જુવાન બાય છતાં એના મોઢામાં સાડા ચાર, ચાર વર્ષથી આમ... ત્રણ ત્રણ કલાકે છોકરાની જેમ ફેરવે.. નહિતર ઇયળ પડી જાય. એને કાંઈ નહિ. સાંભળવાનો ભાવ ખરો. કંઈક લખાવ્યું હતું... છાપીને આમ સામે લખાણ મુક્યું હતું. એમાં લખ્યું હતું ઇ વાંચ્યા કરે, બસ! વાંચ્યા કરે, વિચારે. આ હોળી સળગી એમાં એને ક્યાં ઓલવવા જાવ. એ તો અન્ય સ્વભાવી ચીજ છે. 'જેચંદભાઈ!' આ બાયડીનો જીવ ને આ આદમીનો જીવ.

અહીં કહે છે કે, હજી તો ભાન નથી છતાં ઇ જાતની દરકાર ઓછી કે, હોય, હવે શું થયું? થાય તો થાય. ત્રણ ત્રણ કલાકે છોકરા ને ધણી શરીરને ફેરવે છે, હોં! એટલું (ચાલી) શકે નહિ. પોતે આમ ન કરી શકે. ત્રણ કલાકે ન ફેરવે તો અહીં બધે ઇયળ પડે. શું કરવું? એ તો અન્ય સ્વભાવી ચીજ છે તો એમાં એ થઈને ઉભું રહેશે. તારે શું કરવું છે એમાં? અન્ય સ્વભાવવાળી અન્ય વસ્તુ, અન્ય ગુણવાળી, અન્ય પર્યાયવાળી એને તારા અન્ય ગુણ ને અન્ય પર્યાયમાં તારે શું કરવું છે? અને એને શું તારે માનવું છે? આહાહા..! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- ઇ પંડિત તો એમ કહે છે કે, નથી ને મફતનો માને છે, માટે દુઃખી થાય

છે. **'મોહનીયકર્મકે જાલમેં ફસકર...'** એમ તો કહે છે. જાળમાં ફસાઈને અન્ય સ્વભાવવાળાને એ મારા માને છે. **'આત્માકે સમાન માનતા હૈ.'** એમ કીધું ને? એનો અર્થ સરખા (માને છે). હું એવો ઇ, એમ. હું આત્મા છું એવું શરીર છે. સમાન માને છે એટલે થયું છે ને! **'ઇન્હેં આત્માકે સમાન માનતા હૈ.'** એમ છે. સમજાણું કાંઈ? **'स्वानि प्रपद्यते'** એમ છે ને? છે ને જુઓને મૂળમાં છે ને? **'मूढः स्वानि प्रपद्यते' 'सर्वथान्यस्वभावानि, मूढः स्वानि प्रपद्यते'** પાઠ જ એવો છે. બહુ સરસ વાત લીધી છે.

મુમુક્ષુ :– પોતાના જેવું પણ નહીં, પોતે જ.

ઉત્તર :– પોતે. ઇ તો હું જ ... અહીં તો બધું સમાન એટલે સરખા. હું ને એ બે સરખા જ છીએ. એમાં વળી જુદાઇ શું? આહાહા..! આ જાત જુદી, ભાઈ! તારી જાત જુદીને ભગવાન! તું ચૈતન્ય આનંદનો નાથ સનાથ છો ને! એ બધા જડ સ્વભાવના સનાથ છે. એમાં જડ સ્વભાવ સહિત છે. સનાથ છે એટલે સહિત છે. તું ચૈતન્ય જ્ઞાન આનંદનો સનાથ છે એટલે સહિત છો. ઇ બે સમાન શી રીતે થશે? સમજાણું ? એ મારા શી રીતે તું માની શકીશ? આહાહા..!

એમ **'ઘર...'** ઘર... ઘર... ઘરની વાત. પેલી ખસની ફેશન. ઘરમાં કરાવ્યું હોય. દસ દસ લાખના બંગલા 'ગોવા'માં છે ને? કેવા? 'ખુશાલદાસ', 'કાન્તિલાલ ખુશાલદાસ'. આપણા 'પ્રેમચંદભાઈ'ના મામાના દીકરા છે. દસ દસ લાખના બે મોટા બંગલા. ચાલીસ કરોડના આસામી, આપણા દશાશ્રીમાળી. 'ગોવા' 'ગોવા' છે ને? મારી નાખે પણ, હોં! આહાહા..! જઈએ એની ઘરે તો બટાટાનું શાક આપ્યું, બટાટાનું શાક. એના બનેવી ગયા હતા. આ કહે, 'અમે આ ન ખાઈએ.' (એમણે પૂછ્યું), 'કેમ એમાં જીવ ગરી ગયા?' આરે.. આરે...! મારી નાંખે ને! મદ તે કેવો! આહાહા..! ભાઈ! એ ચીજ પર છે, પ્રભુ! પર સ્વભાવી, પર ગુણવાળી, પર પર્યાયવાળી, પર કાર્યવાળી. બાપુ! એને પોતાના માનવા એટલે કે બેય એક થઈને માનવા એનો અર્થ કે બે સમાન છે એમ માનવા, એ મૂઢ (મોહનીયની) જાળમાં પેઠેલા માને છે. આહાહા..! સમજાણું?

એમ **'ધન...'** ધનને... લક્ષ્મી. પાંચ-દસ લાખ મૂડી (હોય તો) બાપા! અમે એવા ઇ. ધન હોય તો પ્રાણ રહે નહિતર પ્રાણ ન રહે. ધૂળેય હોય, ધન અન્ય સ્વભાવવાળી. ઘર અન્ય સ્વભાવવાળું, ધન અન્ય સ્વભાવવાળું. એને પોતાના માને કે આ લક્ષ્મી આવે ને તો ઠીક ચાલે, બાપા! નહિતર પ્રાણ ચાલ્યા જાય. મૂઢ છો. લક્ષ્મી અગિયારમો પ્રાણ. અજ્ઞાની પર સ્વભાવવાળી ચીજને, મોહજાળમાં ફસાયેલો મૂઢ એ પરને પોતાના માને છે અને માનીને મિથ્યાત્વ સેવીને દુઃખી થઈ રહ્યો છે. માટે તારું માનવું છોડી દે. એ માટે વાત કરે છે. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ)

❀ ❀ ❀